

Graaffs regels kan men echter lezen dat De Jong zijn woorden terugneemt, waardoor het lijkt alsof er toch iets niet in de haak was. Vanwege de aanhoudende geruchten over moord werd in 1986 Lindemans' lijk opgegraven. Men trof arsenicum aan.

Onlangs doken een afscheidsbrief en een medisch dossier op, waarmee volgens De Graaff de kwestie-Lindemans opgelost kan worden. Lindemans en een bevriende verpleegster zouden volgens deze twee documenten samen arsenicum geslikt hebben. De verpleegster overleefde het drama, omdat haar maag op tijd werd leeggepompt. Voor King Kong was men te laat, daar er volgens de behandelend arts maar één pomp voorhanden was. Volgens De Graaff dus een geslaagde zelfmoord.

Er rammelt echter nogal wat aan deze conclusie en De Graaffs opmerking dat de kwestie King Kong nu is opgelost, lijkt wat voorbarig. De Graaff vergeet dat veel mensen baat hadden bij een overleden Lindemans, niet in de laatste plaats de machtige klik rondom prins Bernhard. Hij vraagt zich niet af of er inderdaad maar één pomp was, of dat men Lindemans misschien bewust heeft laten overlijden, als onderdeel van de *cover-up*. Daarnaast meldt De Graaff dat de verpleegster slechts één keer is verhoord, maar dat ze te emotioneel bleek om een zinnig woord uit te brengen. Hij vraagt zich niet af waarom ze later niet opnieuw is verhoord, en of ze misschien haar mond moest houden.

In de afscheidsbrief ontkent Lindemans zijn verraad van 'Arnhem'. De Graaff concludeert dat het logisch is dat Lindemans zichzelf vrij wilde pleiten. Hiermee spreekt De Graaff zichzelf tegen; hij voerde de documenten op om een nieuw licht op de zaak te laten schijnen. Ze waren zelfs de aanleiding voor het schrijven van dit boekje, maar nu blijken ze waardeloos.

Met *Dood van een dubbelspion* is het dossier-Lindemans voor een kritische lezer helemaal niet gesloten. De Graaffs informatie biedt genoeg aanknopingspunten om op zijn minst de schijn van moord te versterken in plaats van te verzwakken. Het is jammer dat De Graaff zich niet wat kritischer opstelt ten aanzien van zijn eigen informatie en te voorbarig concludeert dat het om zelfmoord gaat. Dit boekje sluit de zaak-Lindemans niet af, maar biedt juist mogelijkheden voor vervolgonderzoek.

Marko Cortel

J. Dankers, J. van der Linden, *Van regenten en patiënten. De geschiedenis van de Willem Arntsz-stichting. Huis en Hoeve, Van der Hoevenkliniek en Dennendal* (Amsterdam, Meppel: Boom, 1996, 408 blz., ISBN 90 5352 274 3).

Vlak voor zijn dood in 1458 besprak Willem Arntsz, een vooraanstaand burger uit de stad Utrecht, de stichting van een gasthuis voor 'dulle luden' met de broeders van de Sint-Barbara- en Sint-Bartholomeusgasthuizen. Drie jaar later werd deze laatste wens van Willem Arntsz vervuld, want op 26 januari 1461 hechtte het bestuur van de stad Utrecht het grootzegel van de stad aan de fundatiebrief van de Willem Arntsz-stichting. Ruim vijf eeuwen later, op 31 december 1990, beëindigde de stichting haar uitvoerende taken met betrekking tot de geestelijke gezondheidszorg. Haar werkzaamheden werden voortgezet door drie stichtingen: de Psychiatrie Willem Arntsz, de Van der Hóeven-kliniek (forensische psychiatrie) en Dennendal (verstandelijk gehandicapten).

Deze reorganisatie heeft nogal wat voeten in de aarde gehad en daarom voelde het bestuur de behoefte om de recente geschiedenis van de Willem Arntsz-stichting te laten beschrijven. De opdracht werd aan het Onderzoeksinstituut voor geschiedenis en cultuur van de Universiteit Utrecht gegeven. Het onderzoek naar de geschiedenis van de Willem Arntsz-stichting bleek goed te passen in het onderzoekprogramma 'Culturele systemen en cultuurparticipatie', aldus

de auteurs in hun inleiding, dat zich onder andere richt op de politiek-culturele identiteit van naoorlogs Nederland. Het deelonderzoek naar de Willem Arntsz-stichting heeft het lijvige boek *Van regenten en patiënten* van Joost Dankers en Jos van der Linden opgeleverd.

Hoewel de ondertitel nog de suggestie kan wekken dat vijf eeuwen Willem Amtsz-stichting de revue zullen passeren, wordt in de inleiding al snel duidelijk dat vooral de naoorlogse periode behandeld zal worden. Volgens de auteurs dankt de stichting haar opbloei en gedaanteverwisseling voornamelijk aan differentiatie in de behandeling en deze differentiatie raakte na de Tweede Wereldoorlog in een stroomversnelling. Deze stroomversnelling werd onder meer veroorzaakt door het veranderde geestelijke klimaat in het naoorlogse Nederland. De verschrikkingen van de oorlog en de Holocaust stimuleerden de tendens tot humanisering. Daarnaast betekende de opbouw van de verzorgingsstaat dat er meer geld beschikbaar kwam voor de psychiatrie. De ideeën van de jaren zestig omtrent een maakbare samenleving gingen bijna hand in hand met ideeën over de maakbare mens, waardoor psychische klachten beter bespreekbaar werden (353-354). Niemand zal ontkennen dat deze fase heel interessant is voor de ontwikkeling van de psychiatrische zorg in Nederland in het algemeen en voor de Willem Amtsz-stichting in het bijzonder en ze verdient dan ook zeker de aandacht die ze hier ruimschoots krijgt, maar dan wel bij voorkeur met een (onder)titel die de lading beter dekt.

In haar lange periode van bestaan heeft de Willem Amtsz-stichting zich ontfermd over diverse groepen patiënten, voornamelijk psychiatrische patiënten, delinquenten, demente bejaarden en verstandelijk gehandicapten. Zodoende ontstonden binnen de stichting verschillende afdelingen met eigen structuren, zoals het Huis en de Hoeve, Dennendal en de Van der Hoevenkliniek. Het zou de duidelijkheid van het betoog van Dankers en Van der Linden geen kwaad hebben gedaan als zij deze complexiteit van de stichting regelmatig met een organogram in beeld hadden gebracht. Niet alleen het beschrijven van al die verschillende afdelingen maakt het betoog hier en daar onhelder, het feit dat de auteurs grossieren in het noemen van namen en allerhande details draagt ook zeker niet bij aan de duidelijkheid.

Uit het uitgebreide notenapparaat blijkt de gedegenheid van het onderzoek, dat niet alleen op literatuur en bronnenmateriaal uit de archieven van de stichting, de Van der Hoevenkliniek en Dennendal, maar ook op mondelinge en schriftelijke informatie van (voormalige) medewerkers is gebaseerd. Het werk is voorzien van een uitgebreid register. Het derde en vierde deel van het boek (over de Van der Hoevenkliniek en Dennendal) zijn reeds eerder als jubileumuitgaven verschenen, respectievelijk in 1995 en 1994.

Prof. dr. P. Schnabel schreef het voorwoord bij *Van regenten en patiënten*. Dit voorwoord begint hij met het aanhalen van de woorden van de Franse gezant ten tijde van de Vrede van Utrecht (1713): '... bij u, over u, maar zonder u'. Deze woorden zijn volgens hem karakteristiek voor de kleine rol die patiënten in de geschiedenis van de Willem Amtsz-stichting hebben gespeeld. En dat blijkt inderdaad ook uit het betoog van Dankers en Van der Linden. Met een kleine variatie zouden deze woorden helaas ook karakteristiek kunnen zijn voor dit boek: '... voor u, maar zonder u'. Dankers en Van der Linden schreven hun boek waarschijnlijk voor lezers, maar zijn die lezers kwijt geraakt in een brij van details en informatie.

Harriët Koelewijn

J. Joosten, *Feit en tussenkomst. Geschiedenis en opvattingen van Tijd en Mens (1949-1955)* (Dissertatie Nijmegen 1996; Nijmegen: Vantilt, 1996, 528 blz., ISBN 90 75697 01 5).

In de naoorlogse vernieuwing van de Vlaamse literatuur heeft het tijdschrift *Tijd en Mens* een